

A középiskolai etikatanítás lehetséges módszereiről

A rendszerváltás után, az 1990-es években több fórumon felmerült az igény, hogy az etika oktatása váljék a közoktatás részévé. Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy az általános iskolában és a középiskolában a tanulók ismerkedjenek meg a legfontosabb etikai értékekkel, alapelvekkel, és így választ tudjanak adni az őket foglalkoztató kérdésekre:

- Miért kell tisztelni a másik embert?
- A közösségi érdek miért előzi meg az egyéni érdeket?
- Etikai szempontból nézve elfogadható-e a háború, az abortusz, a klónozás, az euthanázia?

Az 1995-ben először kiadott – azóta többször módosított – Nemzeti alaptanterv (a továbbiakban: NAT) szerint az Ember és társadalom műveltségi területén belül szerepelt az Emberismeret tantárgy.

A 2000-ben kiadott Kerettanterv pedig a 7. és a 11. osztályban előírta a tantárgy bevezetését „Etika, ember és társadalomismeret”, illetve „Emberismeret és etika” néven. (Mind a NAT, mind a Kerettanterv megtalálható az Oktatási és Kulturális Minisztérium honlapján.) Ezeknek az állam által kiadott előírásoknak, útmutatásoknak megfelelően etika tankönyvek jelentek meg. A közoktatásban használható etika tankönyvekről Homor Tivadar írt nagyon részletes ismertetést.¹

Ezzel összhangban a főiskolai-egyetemi oktatásban akkreditálták az etika oktatását, először mint szakirányú továbbképzést, később mint alapszakot.

Az igazság kedvéért azt is el kell mondani, hogy az iskolák vezetői és a tanárok sem mind lelkesedtek a tantárgy bevezetéséért. Ezt a maguk szempontjából meg is tudták indokolni, mondván: még nagyon kevés a szakképzett tanár, a diákok amúgy is éppen eléggé túl vannak terhelve.

Az idő még nem érett meg arra, hogy a tantárgyat oktassuk, és vannak ennél fontosabb, azaz „hasznosabb” tárgyak is.

Ám azok is, akik hasonlóan vélekednek, bizonyosan tudják, hogy a társadalom egésze sokat veszítene azzal, ha ezt a tárgyat nem, vagy nem megfelelően oktatnánk. A demokratikus, szélsőségektől mentes társadalmi élethez értékekre

¹ Homor Tivadar: Az etikatanítás helyzete a tankönyvek tükrében, Iskolakultúra, 2005./1.

van szükség. Ennek hiánya megmutatkozik a politikai, gazdasági és kulturális életben egyaránt.

Végül a Kerettantervben megmaradt, összesen heti egy órában, ráadásul más tantárgyakkal összevonható „modulként” szerepel a 7. évfolyamon az „Etika, ember-és társadalomismeret”, a 11. évfolyamon pedig ugyancsak heti egy órában önálló tantárgyként az „Emberismeret és etika”, valamint az „Ember-és társadalomismeret”.

A hivatalos minimum szerint ennyi jár és jut. Az iskoláknak ugyan van arra lehetőségük, hogy olyan helyi tantervet készítsenek, amelyben akár az elsőől a tizenkettedikig szerepel az emberismeret, de még olyan iskola is csak ritkán akad, amelyben a döbbenetesen alacsony kötelező óraszám kétszeresében terveznék tanítani ezt a tárgyat. Márpedig a mai tizenéveseknek határozott igényük van arra, hogy vitatkozzanak morális, filozófiai kérdésekről.

Mi is valójában az etika? Hogyan tanítsuk, és mit tanítsunk? Lehet-e tanítani, vagy csupán egy-egy utat mutathatunk, lehetőségeket, mert a konkrét döntéseket mindenkinek magának kell meghoznia.

Az etika nem az a tárgy, amelyet „be kell magolni”, hiszen az emberi cselekvések helyességének megítélése az alapja. Ahhoz, hogy bármiről el tudjuk dönteni, hogy jó vagy rossz, legalább két ember viszonya szükséges, mert az etika alapvető kérdéseinek centrumában a „JÓ” áll, amely az ember cselekvését és magatartását hivatott meghatározni.

Tehát az a kérdés, mi az ésszerű, a helyes, értelmes cselekvés a társas kapcsolatokban. Ennek többféle vetülete is van, amelyben megjelennek az egyéni és a közösségi érdekek, legtöbbször kölcsönösen hatva egymásra.

Ezek szemléltetéséhez, bemutatásához jelentenek nagy segítséget a különböző pedagógiai módszerek, amelyek közül kettőt – a kooperatív tanítást-tanulást és a projektmódszert – szeretnék ismertetni.

Mielőtt ezekre rátérnék, feltétlenül szólnom kell a tantervi követelményekről és a kompetencia alapú oktatásról.

A kerettantervi követelményekhez igazodva tehát heti egy órában tanítjuk az etika „tantárgyat”.²

Az etika oktatásának célja, hogy megismertesse a tanulókat a jó és rossz cselekedetekről való gondolkodással, a helyes magatartással, a jó döntés alapelveivel, az erényekkel és értékekkel, a fontosabb etikai nézetekkel, az emberi együttélés szabályaival, a felelősség kérdésével, tehát magával az erkölccstannal.

Betekintést nyújt az intézményrendszer, gazdaság, jog, politika működésébe. Fejleszti az önismeretet és az általános műveltséget.

² Mindegyik évfolyamon – 7. és 11. – és iskolatípusonként is más a tárgy neve: ebben is célszerű lenne hamarosan konszenzusra jutni, különben csak nő a félreértések lehetősége, amely különösen a belőle érettségizni szándékozó diákokat érintheti kellemetlenül.

A világszemlélet és az erkölcsi értékrend formálása, a humanizmus, az előítélet-mentesség, a tolerancia, az empátia, a demokratizmus iránti elkötelezettség kialakítása a feladata.

Az Etika, ember- és társadalomismeret tantárgy alapkövetelménye a gimnázium 7. évfolyamán:

- 1.) Az emberrel, társadalommal és az erkölccsel kapcsolatos ismeretszerzési és -feldolgozási képességek kialakítása. Önálló információszerzés, tény-megállapítás, elemzés, összefüggések felismerése.
- 2.) Etikai témakörökről a tanuló legyen képes kifejtetni a véleményét, és értelmezze azokat.
- 3.) Ismerje fel az alapvető erkölcsi értékeket. Tudjon különbséget tenni jó és a rossz, az igaz és a hamis között.
- 4.) Legyen tisztában az alapvető egyéni és közösségi értékekkel, állampolgári jogokkal és kötelezettségekkel.
- 5.) Legyen egyéni elgondolása, önálló véleménye az adott témáról, tudjon érvelni álláspontja mellett. A hétköznapi életből vett témákkal érveit alá tudja támasztani.
- 6.) Hétköznapi élményeiből, tapasztalataiból tudjon következtetéseket levonni, fogalmakat megvilágítani.
- 7.) Tudjon megjeleníteni, dramatizálni élethelyzeteket, egy dolgot több megközelítésben megvilágítani.
- 8.) Eredetiség, kreativitás, helyes önreflexió, amely az igényes teljesítmény mércéje.

Az Emberismeret és etika tantárgy alapkövetelménye a 11. évfolyamon:

- 1.) A tanuló ismerje a társadalmi együttélés alapvető szabályait és a Magyar Köztársaság intézményrendszerét.
- 2.) Legyen képes a társadalmi konfliktusok és erkölcsi dilemmák felismerésére, értelmezésére és megvitatására.
- 3.) Ismerje az etikai alapfogalmak jelentését.
- 4.) Ismerje fel a felelősségét maga és mások sorsáért és a földi élővilág jövőjéért.
- 5.) Legyen képes szembesíteni önértékelését mások véleményével.
- 6.) Esetelemzések során legyen képes különböző etikai tartalmak hétköznapi illusztrálásán túl azok irodalmi, művészeti, történelmi bemutatására.

Ezeknek a követelményeknek nagy szerepe van mind a helyi tanterv, mind az éves munkát irányító tanmenet összeállításában, nem is beszélve az érettségire való felkészítésről. (Az érettségi vizsga tartalmi követelményeinek ismertetése, a rá való felkészítés külön tanulmányt érdemel.)

Manapság egyre nagyobb szerepet kap a tanításban a kompetencia alapú oktatás, amelynek lényege, hogy nem elsősorban tárgyi tudást adunk a diákoknak, hanem mintegy a tanulás irányítóiként, szervezőiként képességeket, készségeket fejlesztünk.

Mi is a kompetencia? A kompetencia latin eredetű szó, alkalmasságot, ügyességet jelent. A kompetencia alapú oktatás alapvető jellemzője, hogy a tanulók olyan tudáshoz jussanak hozzá az oktatásban, amit az életben, a mindennapokban hasznosítani tudnak. A mai oktatásban nem elég már az ismeretek egyoldalú átadása, nem elégséges a frontális osztálymunka, hiszen a diákoknak olyan tudást kell biztosítani, amivel megállják a helyüket a társadalomban. A kompetencia alapú oktatás alapvető és követendő európai oktatási forma, ezért ez adja a NAT vázának az alapját.

A NAT így kilenc kulcskompetenciára alapoz: anyanyelvi kommunikáció, idegen nyelvi kommunikáció, matematikai kompetencia, természettudományos kompetencia, digitális kompetencia, hatékony, önálló tanulás, szociális és állampolgári kompetencia, kezdeményezőképeség és vállalkozói kompetencia, valamint az esztétikai-művészeti tudatosság és kifejezőképeség.

Ezen belül a NAT megfogalmaz kiemelt fejlesztési feladatokat: énkép, önismeret; hon- és népismeret; európai azonosságtudat – egyetemes kultúra; aktív állampolgárságra, demokráciára nevelés; gazdasági nevelés; környezettudatos-ságra nevelés; a tanulás tanítása; testi és lelki egészség; felkészülés a felnőtt lét szerepeire. A NAT-ban az etikaoktatásra vonatkozik az ember és társadalom elnevezésű műveltségi terület.

Mivel az etika, ember- és társadalomismeret tárgykör témáját tekintve nagyon szerteágazó, és éppen azt segíti elő, hogy a tanulók eligazodjanak a társadalomban, ezért nagyon alkalmas arra, hogy a kompetencia alapú képzést meg tudja valósítani. Az etikatanárnak nagyon sokrétű a feladata, hiszen a különböző erkölcsi kérdések felmerülése során segítséget kell nyújtania az eligazodásban.

Homor Tivadar alapvető tanulmányában az ehhez szükséges tanári kompetenciákat is megfogalmazza.³ Ezek között az elvek között megfogalmazódnak általános pedagógiai feladatok is, de olyanok is, amelyek kifejezetten az etika oktatásához járulnak hozzá. Kiemelten fontosnak tartom ezek közül, hogy az etikatanár képes legyen a korszerű tudat- és szemléletformálásra, használjon minél több iskolán kívüli önművelési csatornát, hiszen ezzel is nyíltabbá teszi az iskolai kereteket.

Fontos tehát, hogy az etikaórán a tanár a diákokkal konkrét élethelyzeteket beszéljen meg, esetelemzéseket végezzenek, részt kapjon az órán az élménybeszámoló, a diákok közti kommunikáció, a kulturált vita.

Ez megvalósulhat önálló munkában, kooperatív munkában, vagy valamiféle kutatásban, projekt készítésében. Az etikaoktatásban nagyon fontos, és a civil, demokratikus társadalomba való beilleszkedéshez elengedhetetlen feltétel, hogy a diák rendelkezzen egyfajta reális önismerettel, és megteremtsék neki a lehető-

³ Homor Tivadar: Hogyan tanítom az etikát?, Új Pedagógiai Szemle, 2002. július-augusztus, p. 91–98.

séget arra, hogy a vitakészségét fejlessze, megtanuljon kiállni saját véleménye mellett, de emellett toleráns tudjon maradni a társai nézőpontjával szemben is.

Kövesi Györgyi: Emberismeret órák osztálykeretben, 7–10. osztályban című tanulmánya⁴ sok segítséget nyújthat a tanároknak abban, hogy olyan órákat tudjanak megvalósítani, amelyekben érvényesülnek a kompetencia alapú oktatás feltételei.

Például a „Család, ősök, kitől mit örököltem” (7. osztály) témakört a következőképpen dolgozták fel: az érdeklődést a tanár egy családfa megrajzoltatásával keltette föl. Ez jó motiváció lehet, hiszen minden ember kíváncsi az őseire, a kutatást fokozott izgalom övezheti, hogy vajon milyen eddig nem ismert ősökre, rokonokra bukkanhat rá az adott tanuló. Ezt követően a családfa alapján a tanulók be tudják mutatni egymásnak egy-egy rokonukat (külső, belső tulajdonságok, a hozzájuk való hasonlóság alapján).

Emellett a diákok egy rövid fogalmazást is írtak a következő választható címekkel: *Büszke vagyok rá*, vagy *Egy különös ember az őseim közül*. Ebben a témakörben kerül arra sor, hogy a szülők értékrendjét megbeszéljék a tanulók. Erre a feladatra Kövesi Györgyi egy otthon elolvasandó bibliai részletet ajánl (Ézsau és Jákob története). A történet feldolgozásához a csoportos munkát részesíti előnyben. A négy csoport a szövegben megjelenő négy szereplő (Izsák, Rebeka, Ézsau és Jákob) maszkját öltik magukra, s egymás sorsáról és érzelmeiről nyilatkozva vitát generálnak egymás között.

Kövesi Györgyi ilyen és ehhez hasonló példákat mutat be tanulmányában, amelyek mindegyike nagyon interaktív, hiszen képességüktől függetlenül minden diákot bevon az órai munkába, miközben különböző etikai kérdésekre és problémákra irányítja a figyelmet. Szövegében minden egyes témához szakirodalmat is megad, a könnyebb eligazodás, önálló felkészülés kedvéért.

A kompetencia alapú etikaoktatás lényegének rövid vázolója után a kooperatív módszerről és a projektmódszerről, ezeknek az etika tanításában betölten-dő/betölthető helyéről, szerepéről szeretnék néhány szót szólni.

A jelenlegi oktatási intézményekben nagyrészt még mindig a hagyományos, poroszos módszerekkel folyik az oktatás. Ez a tanítási folyamat azonban, amelyet a tanár ural, nem teszi lehetővé sok gyermek számára, hogy a felnőtt élethez szükséges szocializációs készségeket elsajátítsa.

A tanár és diákok nem kerülnek a képességeket sokoldalúan fejlesztő interaktív kapcsolatba. A tanítási órák többségén a pedagógus frontális előadása az egyetlen mód, amelynek segítségével a diák felkészülhet az adott anyagból, és közben képességei kihasználatlanul, kiaknázatlanul maradnak. Ebben a „kon-cepcióban” vajmi kevés szerepe van a gyermeki személyiségnek.

Sőt, a pedagógiai feladatok formális, szakmai és etikai szempontból egyre inkább kifogásolható teljesítése kifejezetten gátolja a személyiség harmonikus

⁴ www.oki.hu/cikk.php?kod=emberismeret-emberismeret-orak.html

fejlődését. A gondolkodás, a szándékok kölcsönössége egy magasabb pedagógiai minőséget feltételez, a partnerség elemeit, azt, hogy a munkában a tanár társának fogadja el a diákot, a diákok pedig egymást. A tanuló számára is új minőség jelenik meg. Szabad gondolkodnia, véleményt mondania, vitatkoznia, kockázat nélkül hibáznia, a hibáját a megértés szintjén javítania. Nagyon fontos, hogy a tanulók a tanulási folyamatoknak ne csak szemlélői, hanem együttgondolkodó, cselekvő, interaktív partnerei legyenek. Csak interaktív partnerként kaphatnak lehetőséget ismereteik gyakorlati alkalmazására. A mai felgyorsult, nap mint nap új kihívásokat hozó információs társadalmunkban már nem biztos, hogy a megszerzett lexikális tudás segítségével képesek vagyunk boldogulni. Meg kell tanulni az új kihívásokra adandó válaszképességeket, és erre az iskolának kell felkészítenie a diákot. Mindezt elősegítheti a kooperatív tanulás alkalmazása az oktatási intézményekben. Néhány gondolat a kooperatív tanulásról: a kooperatív tanulás segítségével a diák megtanulja, hogy egy szöveget, feladatot hányféleképpen lehet értelmezni, megtanul várni, amíg társa elkészül a feladatával, azaz fejlődik a szociális készsége. A kooperatív tanulás olyan módszereket tartalmaz, amelyek egyaránt alkalmazhatók a tanulásban és a tanórán kívüli tevékenységekben is. Az ember társas lény. A kisgyerek az iskolázás első éveiben inkább környezetének kiszolgáltatott, mintakövető. A kölyök, a kamasz számára a társakkal való jó viszony érzelmi biztonságának egyik fő forrása. A kooperatív tanulás mindennek a figyelembevételét jelenti.

A gyerek ilyenkor nem úgy tanul, mintha csak a tanár lenne a tudás forrása (frontális oktatás), hanem a csoport valamennyi tagjának érdeke, hogy valamit megtanuljanak. Mivel tanulás közben kölcsönösen függnek egymástól, együttműködési képességeik biztosan fejlődnek, baráti viszonyok alakulnak ki köztük. Szaknyelven szólva: motiváltak közös célok elérésére, s közben fejlődnek kommunikációs képességeik, technikáik. Az oktatás egyik legnemesebb célkitűzése, hogy a diákokat olyan tapasztalatokkal lássa el, amelyek lehetővé teszik számukra, hogy pozitív módon formálják társadalmi és fizikai környezetüket, tartsák természetesnek az élethosszig tartó önnevelést. Cél, hogy a diákok minél rugalmasabbak legyenek. Attól függően, hogy mit kíván a helyzet, legyenek kooperatívok, versengők vagy éppen teljesen önállóak. Rendelkezzenek a lehető leggazdagabb tanulási tapasztalatokkal. Ebből következik, hogy a kooperatív módszer nem kizárólagos, hanem megfelelő egészséges egyensúly szükséges a kooperatív, kompetitív és az individuális tanulásszervezés között, olyan kombináció, amely a legmegfelelőbbben készíti fel a diákokat a lehető legtöbb élethelyzetre. Ezek fontosak a tantárgyak elsajátítása kapcsán is, főleg az etika tanításánál, hiszen az etika mint tárgy a mindennapi élet dolgaival is foglalkozik, ezért ezt a tárgyat érdemesebb ilyen módszerrel tanítani. (Manapság nehéz elképzelni olyan munkahelyet, ahol ne kerülne az ember kooperatív interakciókba másokkal.)

A kooperatív tanulás módszerének alkalmazása különösen hatékony lehet az etika tanításában.

Az alábbiakban a kooperatív tanulási módszer néhány elemét mutatom be röviden, és ennek hatását az etika oktatására.

A kooperatív tanulási módszer négy alapelve épül:

- 1.) Építő egymásrautaltság
- 2.) Egyéni felelősség
- 3.) Egyenlő részvétel
- 4.) Párhuzamos interakciók

Ha négy alapfeltétel közül valamelyik nem érvényesül, akkor csoportmunkáról beszélhetünk.

Az építő egymásrautaltság értelmezése:

Az egyének, csoportok fejlődése pozitívan korrelál, vagyis kölcsönös viszonyban van. Egyik diák fejlődéséhez társul a másik diák fejlődése. Egyik csoport sikere függ és/ vagy társul a másik csoportéhoz.

A párhuzamos interakciók értelmezése:

A kooperatív tanulás során a tanulók között egyidejű interakciók zajlanak. A diákok párokban, csoportokban aktív kommunikációt, munkát folytatnak, nem tanári előadás passzív befogadói. A hagyományos tanórán általában csak egy ember beszél: legtöbbször a tanár, az egy diákra eső aktív részvételi arány nagyon alacsony. Egymás után szólítja fel a diákokat, egy diákra nagyon kevés idő jut nagy létszámú osztályban, van, akire semmi. Nem csoda, ha a diák egy idő után unatkozni fog, esetleg rendetlenkedik. Például, ha a tanulókat párban dolgoztatjuk, egyszerre beszélhet az osztály fele.

Az egyéni felelősség értelmezése:

A csoport egyes tagjainak teljesítménye a csoportmunka értékét befolyásolja. Az egyén érdekelt abban, hogy feladatát a tőle telhető legjobban elvégezze.

Az egyenlő arányú részvétel értelmezése:

A hagyományos frontális oktatásnál egyenlőtlen a részvétel. Az egyenlő részvétel biztosítható szereposztással, munkamegosztással.

A kooperatív tanulás sarkalatos pontja a *tanulásszervezés*. Ez azt jelenti, hogy úgy kell előkészíteni, megszervezni az órákat, hogy mindenkinek legyen felada-

ta, minden diák figyelme le legyen kötve. Sok tanár második természetévé vált, hogy energiája jelentős részét arra fordítja, hogy diákjai kizárólag rá vagy a szövegre összpontosítsák a figyelmüket, ráadásul mindezt síri csendben is tegyék. Elfelejtik, hogy azt tiltják meg diákjaiknak, amit azok legjobban szeretnének: a társaikkal való interakciót. Nem csoda, ha a hagyományos tanórák végére a tanárok kimerülnek.

A kooperatív tanulás óriási ereje éppen abban rejlik, hogy a diákok természetes megnyilvánulásait nem visszafojtja, hanem tanulmányi és társas fejlődésük szolgálatába állítja.

Néhány gondolat a csoportok alakításáról:

Az ideális kooperatív tanulócsoport tartósan ugyanabból a négy főből áll, erős pozitív összetartozás-tudattal rendelkezik, a csoporttagok ismerik, elfogadják és támogatják egymást.

Összeállításának leggyakoribb szempontja a heterogenitás. Kedvező feltételeket kell teremtenünk ahhoz, hogy egyikük tanítsa a másikat. Az eltérő képességek szerinti keveredés pedig meglepően javítja a tanulók közötti kapcsolatokat.

Az ideális csoportlétszám a négy fő. Például háromfős csoportnál háromféle lehetséges párt alakíthatunk, egy fő kimarad a párból. Unatkozhat. Négyfős csoportnál hatféle lehetséges párt alkothatnak, nem unatkozik egyik sem. Ha nem osztható négygyel a létszám, ötödiknek oda ültessünk tanulót, amelyik csoportnál véleményünk szerint a legtöbbet tanulhat.

Az osztályozás nem a legcélravezetőbb a kooperatív módszer alkalmazásánál. Leghasznosabb a szöveges értékelés a diákok önmaga fejlődéséhez mért pontos rendszerrel. Alapja nem az elmarasztalás, hanem a dicséret, a hibák kijavításához való segítségnyújtás. Ha osztályozunk, a csoportban a jobb tanuló arra a következtetésre fog jutni, hogy hiába segített a gyengébbnek, az csak kettes maradt, nem javult a csoport teljesítménye. De ha önmagához mérten fejlődött egy picit a gyengébb társa, és ezért pontokat szerzett, nőtt a csoport teljesítménye is. A csoportok teljesítményét sem egymáshoz mérjük, hanem önmagukhoz.

A kooperatív tanulás általános hatása:

- A kooperatív tanulás együttműködő tanulást jelent, amely nem egyenlő a hagyományosan használt csoportosan végzett munka kifejezéssel.
- A kooperatív tanulás egyenlő esélyt biztosít a hátrányos helyzetű és/vagy lassabban haladóknak is a munkában való részvételre.
- A kooperatív tanulás toleranciára, elfogadásra és egymás segítésére nevel, s mint ilyen, háttérbe helyezi a versengést, egymás legyőzését, kiszorítását.

- A kooperatív tanulás négy alapelve: az egyenlő részvétel, az építő egymásrautaltság, a párhuzamos interakciók és az egyéni felelősség minden feladattípusnál be van építve a rendszerbe.
- A kooperatív tanulás örömmel és kedvvel végzett munkát, aktív tanulást eredményez.
- A kooperatív tanulás feltétele a nyitott, elfogadó, toleráns pedagógiai attitűd, amely az alkalmazás során egyre jobban jellemzőjévé válik a pedagógusnak.
- A kooperatív tanulás elengedhetetlen szükséglet a későbbi munkára való felkészítésben, hiszen olyan, feltétlenül fontos és elengedhetetlen képességeket fejleszt a diákokban, mint a figyelem, empátia, felelősségvállalás, önzetlen segítség, kommunikáció, szervezőkészség, tolerancia.
- A kooperatív tanulás alkalmas az iskolai kudarcok nagymértékű csökkentésére, a tanulási kedv és sikerélmény és eredményesség biztosítására.
- A kooperatív tanulás olyan módszereket tartalmaz, amelyek egyaránt alkalmazhatók a tanulásban és a tanórán kívüli tevékenységekben is.

A módszernek a résztvevő pedagógusokra és iskolákra gyakorolt hatása:

- A pedagógusok megismerkednek a kooperatív tanulás alapmódszereivel. Az optimális, kooperatív tanulás programját ismerő, annak gyakorlati alkalmazására felkészült pedagógusok képessé válnak a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű, eltérő képességekkel és különböző tanulási készséggel rendelkező gyerekek sikeres tanítására.
- A résztvevő iskolákban módszertani megújulás és szemléletbeli változás jön létre, a tantestületi elkötelezettség nő a közös munka iránt, ennek eredményeképpen nő az összetartás, a szemléletbeli hasonlóság.
- A pedagógusok önbecsülése, a hátrányos gyerekekkel végzett munka iránti motiváltsága munkájuk sikere alapján nő.
- A módszernek a diákokra gyakorolt hatása:
- Megszűnik, de mindenképpen csökken a tanulásszervezési hiányosságokból fakadó lemaradás, bukás, a speciális iskolába kerülés egyedi esetté, a normál intelligenciaszint alatti vagy sérült értelmű gyerekek esetévé válik.
- A különbségekre figyelő tanulásszervezés csökkenti azokat a kényszereket, amelyek a gyermekek természetes életkorból adódó életszükségleteit korlátozzák. Ezáltal csökken a szorongás, a kompenzáló viselkedés, és a gyerekek és szüleik számára elfogadhatóbbá válik az iskola szabályrendszere.
- A fentiek a gyermekek életkorának megfelelő, aktivitást igénylő és biztosító, az alternatív iskolák gyakorlatában már bevált tevékenységrend-

szer növeli a tanulás élményszerűségét, s ez a gyerekek egész iskolai életére kiható motiváló tényező.

- A program tevékenységrendszerével, megfelelő tanulásszervezéssel a résztvevő pedagógusok valamennyi tanítványa elsajátítja a kooperatív tanuláshoz szükséges készségeket: együttműködési készség, figyelem, elfogadás, megfelelő kommunikációs készség, tolerancia egymás iránt. Segítőkészség, figyelem, egymásért és önmagáért való felelősségérzet, felelősségvállalás csökkentve ezáltal a lemorzsolódás esélyét.
- A gyerekek egységes és eltérő szükségleteire figyelő tanulásszervezési módszerek lehetővé teszik és szolgálják az egyéni fejlődést, melynek következtében csökken a teljesítménykudarc, és a következményeként fellépő viselkedés- és magatartászavarok.
- A diákok tanulási körülményeinek javulása mellett a tanórán kívüli tevékenységük is színesebbé válik, csoportfejlesztő, kommunikációfejlesztő és gondolkodásfejlesztő hatása az életük egyéb területén is érezteti hatását.

Célkitűzések, értékek, elméletek:

- A módszer a hagyományos iskolákhoz képest nagyobb figyelmet fordít a gyerekek szocializációjára. E kompetenciák fejlesztéséhez felhasználja a csoportdinamika törvényszerűségeit, kiegyenlíti az együttműködés és a versengés folyamatait.
- Ezen kívül a társadalom által elvárt viselkedés fejlesztését is tartalmazza (segítségnyújtás, elfogadás, empátia, kölcsönös tisztelet, szervezésirányítás, értékelés, önellenőrzés, érzelmi intelligencia) a tantárgyi ismeretek mellett.
- A tanítás helyett inkább a tapasztalati tanulásra helyeződik a hangsúly. A tudás forrása kibővül a komplex nevelési helyzetekkel. A csoport értékrendje, dinamikája jelentős szerepet játszik az egyéni és a személyközi viszonyok kibontakozásában.
- A tanterv (curriculum) figyelembe veszi a didaktikai szempontokat, és alkalmazkodik olyan tényezőkhöz is, mint a gyerekek természetes életrendje.
- A tantárgyak logikai rendszerét a gyerekhez közelebb álló, életszerűbb projektekbe integrálja. A taneszközök teljes mértékben tevékenységközpontúak. A tanterv egyaránt tartalmazza a szociális, emocionális, motoros és a percepciós tanulás tervét.
- A kiscsoportos szervezet biztonságot nyújt minden diák számára. Kiszámítható folyamatok között történik a tanulás.

- A fölépített értékrend, a társas környezet, a tárgyi kultúra, a tanterv mind azt kívánják megcélozni, hogy bizonyos idő eltelte után öntevékeny és felelősségteljes diákcsoportok alakuljanak ki.

Fontos momentumok, szervezőerők – csoportalakítás, csoportdinamika:

- A csoportok önkéntesen és tanári segítséggel is szerveződhetnek. Az egyetlen megszorítás a csoport létszámát érinti. Mindössze három-öt fő ülhet egy csoportban. A kötött létszámmal feltétlenül szükség van, mert ez teszi lehetővé a tagok aktiválását. Ha már hat ember van, gyakran előfordul az a jelenség, hogy egyesek kiszorulnak, vagy a csoport kisebb egységekre bomlik. A diákok intenzív együttléte önmagában is kedvező lehetőséget teremt a kölcsönhatásokra.
- Az ún. „vándorlás” azonban mindenképpen fontos, hiszen így megy végbe az új tapasztalatgyűjtés, az új kompetenciák megszerzése.

Az idő felhasználása:

Mint ahogyan a természetes környezetünkben, a nevelési folyamatokban is ismerünk ritmikus változásokat. A hagyományos tanításban ennek megfelelnek a következő elemek: csöngetés, felelés, új anyag, gyakorlás, házi feladat.

A kooperatív módszerekben is vannak ilyen momentumok, amelyek feltétlenül szükségesek a természetes és biztonságot nyújtó időegységek kialakításához. A tanórák helyett ebben az esetben tevékenységekről beszélünk. A tevékenységeknek van elejük és végük, ám a hagyományos munkaformák helyett itt bemelegítési, elmélyülési, elfáradási és leválási szakaszokról beszélünk.

A tér elrendezése:

A gyakorlat azt mutatja, hogy az iskolában eltöltött idő túlnyomó részében tanítás folyik. A kooperatív nevelési módszer abban tér el, hogy elsősorban a tanulást és a tanulásszervezést helyezi előtérbe. Ezt kell tükröznie a tér elrendezésének is, ha ilyen formában kívánunk tevékenykedni és tevékenykedtetni.

A kooperatív tanulás szükségességéről:

A pedagógiának a fő alapelve a gyermekközpontúság fogalomkörében rejlik. Ez az összetett szó kifejezi mindazt, amely motiváló erőként kell, hogy hajtson mindenkit, ha olyan pályára lépett, hogy gyerekekkel foglalkozik.

Mindenképpen úgy kell nevelni, hogy az a diákoknak a legjobb és legcélszerűbb célokat szolgálja. Ezek mellett meg kell említeni az egyre gyorsabb ütem-

ben változó információ-bázisú csúcstechnológiai korszakot, amelynek szemtanúi és megélői vagyunk. Az alábbiakban egy külföldi (Spencer Kagan) és egy hazai (Falus Iván) szaktekintélynek a kooperatív tanulásról vallott nézeteit szeretném ismertetni.

Spencer Kagan könyvében⁵ bemutatja, hogyan fejlesztheti az iskola a tanítás folyamatában az egyes társas készségeket, mint például: megköszönni tudás, segítségkérés, meghallgatni tudás, biztatás. A gyerekek megtanulnak egymásra hangolódni, kialakulhat bennük a munkamegosztási készség, empátia, és a tolerancia magasabb szintje. A Kagan-féle kooperatív tanulás módszereinek gyűjteménye nem pszichoanalitikus szemléletű. Nem tér ki például az egyes társas képességek lelki vagy személyiségbeli okaira. Az a mély meggyőződés vezérli, hogyha az együttműködés alapjait kis kortól rendszeresen fejlesztjük, eredményt érünk el. A behavioristának nevezhető módszerek, technikák és elnevezési javaslatok ebből a kiindulásból már nem is látszanak olyan magukért valónak, erőltetettnek vagy művinek. Kagan könyve szerint az információszerzésen túl leginkább a gondolkodási készségekre, a társas, kooperatív készségekre, valamint a kommunikációs készségekre alapoz. E készségek kialakulását segítik a könyvben leírt módszerek, amelyek közül némelyek – például a *Mestermódszerek* című fejezetben leírtak – univerzálisak, vagyis egyszerre sok-sok készséget fejlesztenek. Az iskolai oktatás elsődleges célja kell legyen, hogy az életben leginkább szükséges készségeket fejlessze, erősítse meg a tanulóban. A XXI. század elején a munkahelyeken egyre inkább előtérbe kerül a csapatmunka, tehát az iskolában erre is fel kell készítenie a tanulókat. A verseny- és egyénközpontúság mellett egyre fontosabbá válik a kooperatív interakció. Spencer Kagan sorra veszi, melyek azok a tényezők, amelyeknek megjelenése mai világunkban változtatásokra kényszeríti az oktatási rendszert és módszereket. Ilyen például a megváltozott szocializáció. Ennek háttérében a hagyományos családszerkezet, családfunkció változása húzódik. Manapság már elfogadott, hogy mindkét szülő pénzkereső. Ezt leginkább a gyerek sínyli meg. A kétszülős családmódel sem teljesen jellemző ma már. A családok kicsik és zártak lettek, a gyerekek úgy nőnek fel, hogy a korábbi generációkhoz képest jóval kevesebb kapcsolatuk van a nagyszülőkkel, rokonokkal, akik törődni tudnának velük. Egyfajta szocializációs űr alakul ki a gyerekek körül. Ezt a szocializációs űrt sok esetben a televízió vagy az internet tölti be. A gyerekek egyre nagyobb része tölti szabad idejét a televízió/számítógép előtt. Az antiszociális tartalmat tekintve szinte lehetetlen olyan időszakot találni, amikor valamelyik tévécsatornán ne lenne valamilyen erőszakos műsor, silány, értéktelen kínálat, nem is beszélve a világháló kínálta korlátlan lehetőségekről. A hirdetések akarva, akaratlanul sugallják a gyerekek számára az elérhetetlen álmok világát, amelyek által minden tizenéves diák ideális testalkatra vágyik, a legdivatosabb márkás ruhákra és így tovább. A televízió

⁵ Spencer Kagan: Kooperatív tanulás, Önkonet Kft., Bp., 2001.

nézés/internetezés alapvetően magányos tevékenység, a legritkább esetekben segíti elő a családtagok közötti kommunikáció létrejöttét, fejlődését. A szocializációs úrnak komoly következményei lesznek. A gyerekek alapvető társas képességei, kötődései elsorvadnak. Nem alakulnak ki azon alapok, amelyek segítségével kiegyensúlyozott, harmonikus kapcsolatokat tudnának kiépíteni társaikkal. Nem lesznek képesek hatékony problémamegoldásra, mert nem tanulták meg a kooperatív lehetőségeket.

Ezt a kialakuló szocializációs űrt az iskolának kellene betöltenie. Azonban, ha az iskolában a hagyományos módszereket alkalmazzák, a diákok versengők lesznek, ami nem fogja elősegíteni a mindennapi életben való boldogulásukat. Az ipusztriális társadalom kommunikáció-információ alapúvá vált, új kihívásokat támasztva a leendő felnőttek elé. Még elképzelni sem lehet, milyen tudásra, szakmára lesz szükségük az átalakulás gyors ütemében az embereknek. Az iskola alapvető feladata erre az új rendszerre való felkészítés. Ehhez pedig alkalmatlan a hagyományos frontális, lexikális tudásra építő oktatási módszer. Az információs bázis rohamosan növekszik, mire a diákok elvégzik az iskolát, a megtanult adatok, ismeretek egy része már elavult lesz. Az iskolának a gyorsan változó társadalmi és gazdasági helyzetre kell felkészítenie, ehhez pedig a képességszintű oktatásra kell a hangsúlyt fektetni. Szomorú tapasztalat, hogy az iskolákban évek óta csökken a tanulók teljesítménye. Ennek hátterében állhat a hagyományos versenyzetető tanítási modell. Ebben a modellben a jó képességű tanulók uralják az órát, miközben a különböző hátrányokkal induló diákok – például bátortalanság, lassabb reagálás, a problémák és összefüggések átlátásának nehézségei miatt – kimaradnak az órai munkából és az ehhez tartozó pozitív élményből. Hátrányuk, mivel nem kapcsolódnak be a versenyzetető szerepbe, folyamatosan növekszik. Megmutatkozik ez a tanulási teljesítmény romlásában, illetve a jövőre nézve előrevetíti, hogy ezek a gyerekek nem sajátítanak el olyan képességeket, amelyek segítségével később megfelelően tudnának boldogulni az életben. Nem lesznek együttműködők, hiszen semmilyen pozitív élmény nem serkentett a kooperatív munka iránti igény és készség kialakítására.

Napjaink égető problémája az etnikai, nemzetiségi kérdés is. Az iskolában az integrált oktatás megvalósulása az első lépés lehet csak a másság megismerésére és elfogadására. Ám attól, hogy egy osztályba, iskolába járnak a többségi társadalom és a nemzeti, etnikai kisebbségek gyerekei, még nem lesznek toleránsabbak, megértőbbek egymással szemben. A megfelelő tananyag elsajátítása mellett az oktatási módszerek azok, amelyek segíthetnek az előítéletek, illetve ezek hátterében húzódó sztereotípiák csökkentésében, akár eltüntetésében. Amennyiben nem lépünk ebben a kérdésben, az iskolától indulva az egész társadalomban fokozatosan nőni fog a feszültség a különböző érdekű, hovatartozástudatú emberek között. Az etnikai és nemzeti kisebbségeknek nem lesz módjuk a demokratikus társadalmakba való integrálódásra. A másság elfogadására, az alapvető emberi értékek megtalálására a másik emberben csak akkor nyílik lehe-

tőség, ha az ehhez vezető utat az iskolákban a különböző tanítási módszereken keresztül megmutatjuk a gyerekeknek. Ennek egyik hatékony eszköze lehet a kooperatív tanulás.

Az interakciók során elkerülhetetlenül kapcsolatba lépnek egymással, szükségük van egymás segítségére, tudására, tevékenységére. A folyamat által szinte észrevétlenül rögződik a tanulóknál a csoportmunka igénye, illetve, hogy mindenki lehet hasznos, értékes tagja egy-egy közösségnek. Az így elsajátított tudást, készséget viszik tovább felnőtt életükbe, ahol már kevésbé fog gondot okozni egy etnikai kisebbséghez tartozó emberrel való együttműködés, mintha azt még soha nem próbálta volna.

Megfigyelhető a tanulók körében a nyelvi kifejezőképesség romlása is. Ennek hátterében is állhat, részben, a társas interakciók hiánya. A gyerekek egyre kevesebbet olvasnak, beszélgetnek egymással. Mindezen tevékenységeket nem biztos, hogy teljesen jól helyettesíthetik a különböző multimédiás eszközök.

A kooperatív tanulás során a diákok beszélgethetnek egymással a tananyagról, így jobban el tudják sajátítani azt, illetve nő a szókincsük is.

Amennyiben nem történnek a kölcsönös interakción alapuló oktatási módszerek irányába lépések, az iskolák többsége képtelen lesz megtartani a többséghez tartozó diákokat. Ki fognak alakulni az elit és népi iskolák, vagy inkább már a meglévő elit és népi oktatás között határozottabb lesz a választóvonal. Növekedni fog a különböző kisebbségekhez tartozó csoportok elszigetelődése, kirekesztése a társadalomból, ami hozzájárul a társadalmi feszültségek felerősödéséhez.

Falus Iván az általa szerkesztett és részben írt alapvető didaktikai művében⁶ a kooperatív tanulást négy változatra osztotta:

1.) *Csoportos tanulás, egyéni teljesítmény*: négyfős heterogén csoportban dolgoznak a gyerekek. Arra törekszenek, hogy a csoport minden tagja alaposan felkészüljön az egyéni beszámolóra, amely a közös munkát követi. Az egyes tagok teljesítményének összege a csoport teljesítménye. Ez a módszer elsősorban a pontosan meghatározott, egyetlen helyes megoldást igénylő feladatoknál eredményes.

2.) *Csoportos tanulás, egyéni vetélkedő*: az értékelés módjában tér el az előzőtől. A csoportmunka után minden csoport egy-egy tagja vetélkedik egymással. A leggyengébb tanuló is maximális pontszámmal járulhat hozzá a csoport teljesítményéhez, ha a vele egy színvonalon lévő társával szemben jól szerepel. Ezeknek a módszereknek az a sajátossága, hogy a csoport csak akkor éri el a célját, ha a csoport minden tagja eléri a kitűzött célokat.

3.) *Mozaiktanulás*: ebben az esetben hatfős csoportokról van szó. Minden tagja elolvassa a feladatból rá eső részt. Ezután összeülnek a különböző csoportokból azonos részfeladatot végző tagok, megvitatják egymással az olvasottakat,

⁶ Falus Iván(szerkesztette): Didaktika, Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 2003., p. 282–283.

majd visszatérnek csoportjukhoz, és megtanítyák nekik az általuk feldolgozott anyagrészt.

4.) *Csoportkutatás*: a tanulók 2-6 fős csoportokat alkotnak, majd közös kutatást végeznek. Az egész osztály kap egy témát, amelyet részfeladatokra bontanak, ezekből választanak a csoportok, majd ezt tovább bontják egyéni szintekre. A kutatás elvégzése után összeállítják a csoportbeszámolót, amelyet előadnak az osztálynak.

A kooperatív tanulóssal kapcsolatban gyakran elhangzott az a vád, hogy csökken benne a tanár szerepe. Ez így nem lehet igaz, mert csupán ismeretközlőből átalakul tevékenységszervezővé. Bármikor beavatkozhat, sőt, be is kell avatkoznia, hiszen még mindig ő marad az ismeretek forrása, csupán a gyerekek tevékenysége változik meg passzívból aktívvá. Egy másik vád ezzel kapcsolatban az, hogy a kooperatív tanulás fel akarja váltani a hagyományos, frontális osztálymunkát. Ez a vád sem lehet igaz, ugyanis a kooperatív módszer nem felváltja, hanem csak színesíti a hagyományos munkát. Nem is lehet minden esetben alkalmazni. A kooperatív tanulás elsődleges szereplője a gyerek, lényeges eleme a képességfejlesztés. Körültekintő a tanulósszervezésben és az értékelésben egyaránt. A rendszer és egyes elemei mélyen áthatottak a humanista pedagógia alapelveivel. Jellemzője, hogy olyan megtanulható, logikus rendbe szedett stratégiák, olyan módszerek együttese, amelyben a szemléleten van a hangsúly. Enélkül nem lehet megtanulni és alkalmazni sem. A kooperatív tanulóshoz nem kell pluszpénz: elég egy lelkes pedagógus, aki szeretné, hogy a gyerekek mindegyike hasznosabban, jobb kedvűen, együttműködve töltse ideje egy részét a foglalkozásokon. Elég egy tanár, aki úgy érzi: a frontális, versenyztető módszer sokszor akadályozza abban, hogy a tanulókat megismerje, hogy humánus képességeiket fejlessze, segítő egymásrautaltságukat kialakítsa, toleranciájukat növelje. Elég egy pedagógus, aki kész arra, hogy néhány hónapos intenzív felkészüléssel új távlatokat nyisson osztályában. Néhány kulcsfogalom szükséges a kooperatív tanulás szakszerű alkalmazáshoz és eredményességéhez:

- 1.) Csoportok (megfelelő csoportok kialakítása: véletlenszerű, vegyes, azonos érdeklődésű; csoporton belül külön szerepek, párok kialakítása).
- 2.) Szervezés (megfelelő légkör kialakítása; osztályterem, szabályok kialakítása, kötelezettségek megbeszélése).
- 3.) Együttműködési szándék (el kell érni, meg kell tartani kooperatív feladatokkal és jutalmazási-értékelési rendszer alkalmazásával).
- 4.) Együttműködési készség (ki kell alakítani, fejleszteni: figyeljenek egymásra, az adott munkára, ne kalandozzon el a figyelmük, pl. szerepkijelöléssel).
- 5.) A kooperatív tanulás négy alapelve: az egyenlő részvétel, az építő egymásrautaltság, a párhuzamos interakciók és az egyéni felelősség minden feladattípusnál be vannak építve a rendszerébe. Ha a négy alapfeltétel kö-

zül valamelyik nem érvényesül, akkor nem beszélhetünk kooperatív tanulásról-ebben az esetben csoportmunkáról lehet szó.

A kooperatív tanulás nemcsak módszer, hanem annál sokkal több: életszemlélet. A kooperatív életszemlélet kölcsönös tiszteletre épül, kölcsönös együttműködést jelent, a tanulók egyéni teljesítményét állítja előtérbe. Nem a versenyzést, a versenyszellem kialakulását hangsúlyozza, a tanulók nem akarják egymást legyőzni, túlszárnyalni. A kooperatív módszerek alkalmazásához sok felkészülés, előkészítés szükséges, valamint nagy odafigyelést kíván. Hosszú távon azonban megtérül az időbefektetés, mert csökken a diákok idegenkedése a tantárgyakkal szemben, a gyengébb tanulók szóhoz jutnak, aktívabbá válnak, és a tanulók olyan képességeket fedeznek fel önmagukban, melyek korábban rejtve maradtak.

Ebben a változásban olyan készségeket kell fejlesztenünk a diákokban, amelyek a világban való boldogulásukhoz leginkább szükségesek. Ahhoz, hogy fontos és hasznos tagjai legyenek a társadalomnak, mindenképpen szemügyre kell venni a társadalom gazdasági és szociális viszonyait, csak ezek bevonásával történhet a nevelési szemszögből történő megítélés. Napjainkban egyre többet hallani annak fontosságáról, hogy az iskolának a mindennapi, jól hasznosítható tudást kell közvetítenie. Az oktatási intézményekben az egyirányú ismeretközlés helyett a tanulási folyamat megszervezésére, támogatására, a diákok aktív részvételére helyeződött a hangsúly. Erre az új kihívásra válasz például a *projekt módszer* alkalmazása. (Nem is szólva arról, hogy az Emberismeret és etika tárgy érettségi vizsgájának egyik fő követelménye a tanulói projektkészítés.) A kooperatív tanulás ismertetését követően tehát a projektmódszerről szeretnék néhány szót szólni.

A projekt kifejezés a latin *terv, tervezet* szóból ered. A projekt az oktatásban olyan sajátos tanulási egység, amelyben az egyes tanulók vagy tanulócsoportok önállóan, a tudományos kutatást modellezve sajátítják el a tananyagot.

A projektmódszer ellentéte a tudományközpontú tanítás. A projektmódszer során a diákok a hagyományos passzív befogadó és feldolgozó magatartás helyett új vagy saját meglévő képességeiket próbálhatják ki. A hangsúly magán a munkafolyamaton van. A projektmódszer olyan ismeretszerzési folyamat, amelynek lényege nem csak az, hogy a diákok egy problémára megoldást találjanak, hanem az, hogy a lehető legtöbb összefüggését és körülményét tárják fel az adott problémának.

A projektmunka fázisai

1. Témaválasztás, célkitűzés: A projektek központjában mindig valamilyen valóságos probléma vagy megoldatlan feladat van, amely az élettel közvetlen kapcsolatban áll, és a tanulók életéhez, élményeihez, élettevékenységéhez kapcsolódik, illetve mozgósítja a tanulók élettapasztalatait. A projektek gyakran

irányulnak környezeti, társadalmi, szociális, kulturális problémák felismerésére, a megoldásukban való részvételre. Integrált témákat dolgoz fel, mindig komplex feladatok sorozata, interdiszciplináris, konkrét és egyedi. Az etika oktatásával kapcsolatban el tudnék képzelni olyan projektfeladatokat fiatalabb korcsoport esetében, ahol egy osztálynak például faliújságot kellene készítenie egy meghatározott témából. Összegyűjtenék minden, a probléma megoldásában segítséget nyújtó könyvet, vinnék be kartont, ragasztót, vastag filceket, képeket és csoportmunka keretében közösen elkészítenék a faliújságot.

Amennyiben az iskola felszereltsége is megengedi, és be tudnánk menni egy szabad informatika terembe, végzős diákokkal egy adott témával kapcsolatban Power Point-os prezentációkat is lehetne készíteni (mindenkit megkérnék még előző órán, hogy hozzanak pendrive-ot, illetve az órán kikötném, hogy maximum hány diát készíthetnek, hány képet és hány szöveges oldalt tartalmazhat a dia), aztán az elkészült prezentációkat közösen megnéznénk és értékelnénk.

Az is tanulságos lehetne, ha mondjuk minden csoport ugyanazt a témát dolgozná fel, és később közösen megnéznénk, ki mit talált, és hogyan oldotta meg a feladatot. Sokat tanulhatnánk egymástól, és talán jobban lehetőséget is adna vita kibontakozásához az adott etikai problémával kapcsolatban.

2. *Csoportszervezés:* A csoportokat a pedagógus jelöli ki, illetve a csoportalakítás történhet véletlenszerűen is (minden csoportnak van egy jele, és ha a diák azt húzza, a csoport tagja lesz). A csoportban minden diák saját élményei, képességei és tapasztalatai alapján járul hozzá csoportja eredményességéhez.

A tanulók az egész részeként cselekedve csoportjuk hasznos tagjaivá válnak, saját képességeik kibontakoztatásával a társadalmi életre is felkészülnek, ezért sokan a projektmódszert a demokratikus nevelés szempontjából tartják fontosnak, véleményük szerint olyan módszer, amely a demokratikus attitűd alapja.

A csoportmunka abból a szempontból is pozitív, hogy segít abban, hogy a tanulók jobban megismerjék egymást. A projektmódszer alkalmazásakor hierarchikus munkamegosztás helyett a csoportokban a kooperativitás, az együttműködés kerül előtérbe.

3. *Tervkészítés:* A projektmódszer feladattervet, tudatos tervezést igényel. Minden projektnek van egy jól meghatározott szerkezete, struktúrája, újjászervezi a tananyagot. A projekt mindig konkrét és egyedi. Meghatároz egy témát, a helyszínt, a résztvevők személyét... stb. A projekt időtartalma a téma jellegétől függ, lehetnek projektnapok, projekthetek.

A tervezés folyamatában a pedagógus a felelős, de partnerként kell viselkednie.

4. *Szervezés:* Minden csoportnak odaadhatjuk a fenti a táblázatot, hogy megtervezhessék, megoszthassák és megszervezhessék a munkájukat, és hogy segítse őket a későbbiekben. A tanulók szétosztják egymás között, hogy ki mi-
ben járul hozzá a feladat megoldásához.

5. *Adatgyűjtés:* A diákok megkezdik az önálló munkát, amely folyhat az osztályteremben, de elmehetnek az iskolakönyvtárba, a gépterembe, ahol az interneten kereshetnek a témájukhoz anyagot. Az anyaggyűjtés folyamán a diákok elsajátíthatják a hatékony információszerzést és feldolgozást.

6. *A téma feldolgozása:* A csoportok tagjai ismét találkoznak, hogy megbeszéljék, ki milyen új ismeretekhez jutott. A problémamegoldás integratív. A felhasznált új ismeretek nem szoríthatók tantárgy keretek közé. A diákok közösen szelektálnak az összegyűjtött anyagokból.

7. *A produktum összeállítása bemutatható formában:* A diákok hozzákezdenek a produktum összeállításához, amely lehet művészeti vagy tudományos alkotás, iskolaújság, színdarab, iskolai rendezvény, amit a diákok később bemutatnak.

8. *A projekt értékelése, korrigálása:* A csoportok bemutatják egymásnak az elkészült produktumokat, beszámolnak arról, hogy milyen forrásokból dolgoztak. A csoport minden tagja elmeséli, hogy mi volt a feladata, illetve milyen nehézségekkel találkozott a feladat végrehajtása során.

A csoportok beszámolnak arról, hogy milyen mértékben sikerült összehangolniuk munkájukat, milyen pozitív és negatív élményeket szereztek a közös munka során. Mi az, amin esetleg a következő projektmunka megoldásánál változtatnának. Ha a kész projektben valamilyen hiba van, azt a tanár és a diákok közösen kijavítják.

9. *A produktum nyilvánossá tétele:* A produktumot most már tágabb körben is nyilvánosságra hozzák, például más osztályoknak vagy a szülőknek is bemutatják.

10. *Végső értékelés: írásbeli, szóbeli, ön- és külső értékelés:* A tanár és a diákok végső értékelése, megbeszéljük az eredményeket, összegzik az új ismereteket, amihez jutottak, a diákok és a tanár egyenként értékelik saját és a csoportok munkáit. Levonják a végső következtetéseket a témával kapcsolatban.

Kétségtől rengeteg munkával jár a pedagógus számára egy projektfoglalkozás megtervezése és lebonyolítása (illetve rosszabb képességű osztályban esetleg sok buktatóval járhat), azonban szerintem megéri a fáradságot, hiszen a projektmunka során a diákok olyan képességeket sajátíthatnak el, mint a szolidaritás, együttműködés, felelősségvállalás, az önértékelés, informatikai készségek, jobb szóbeli kifejezőkészség, az ismeretek önálló megszerzésének és felhasználásának képessége, amelyek később mind hozzájárulhatnak a munkaerőpiacon sikerességükhöz és érvényesülésükhöz. Úgy vélem, ezek azok a követelmények és módszerek, amelyeket szem előtt kell tartanunk, illetve alkalmaznunk kell ahhoz, hogy a diákok számára hatékonyan és élményszerűen tanítsuk az etikát, valamint eredményesen felkészítsük őket az érettségi vizsgára.

Felhasznált irodalom:

- 1.) Homor Tivadar: Hogyan tanítom az etikát? in.:Új Pedagógiai Szemle, 2002. július-augusztus, p. 91-98.)
- 2.) Kövesi Györgyi: Emberismeret órák osztálykeretben, 7–10. osztályban,forrás:
www.oki.hu/cikk.php?kod=emberismeret-emberismeret-orak.html
- 3.) Spencer Kagan:Kooperatív tanulás, Önkonet Kft.,Bp., 2001.
- 4.) Falus Iván (szerkesztette): Didaktika, Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 2003.
- 5.) Horváth Attila: Kooperatív technikák (hatékonyság a nevelésben), OKI Iskolafejlesztési Központ, 1994. (ALTERN- füzetek sorozat 7.)
- 5.) Hortobágyi Katalin: Projekt kézikönyv, OKI Iskolafejlesztési Központ, 1991. (ALTERN- füzetek sorozat 1.)
- 7.) Rudas János: Delfi örökösei, Új Mandátum Könyvkiadó, Bp., 2004.
- 8.) Thomas Gordon: A T. E. T.- módszer (A tanári hatékonyság fejlesztése), Gondolat Kiadó, Bp., 1990.
- 9.) Tóth László: Pszichológia a tanításban, Pedellus Tankönyvkiadó, Debrecen, 2005.
- 10.) Jakab György: Az emberismeret és etika érettségi vizsga sajátosságai, forrás:
www.om.hu/letolt/kozokt/erettsegi2005/tanaroknak/etika/04_sajatossagok.htm
- 11.) Illés Valér (szerkesztette): A mi Európánk (Projektgyűjtemény), forrás:
<http://www.om.hu/amieuropank/indexrovid.html>